

(Részlet a Szellemi légörvények című részből)

(...) Pócsik Benedek az után érkezett a pártbizottság kapujához, hogy Horváth elment, de nem engedték be. A kapuban álló fegyveres funkcionáriust jól ismerte. Tudta, az is ismeri őt. De hiába, az épületbe nem jutott be, pedig a szerkesztőség szobái az első emeleten voltak. – Cimborám, tudom, de még se! Parancs, hogy újságíró a kapun egyelőre nem léphet be. Kivétel a főnököd, mert ő tagja a végrehajtó bizottságnak. Én ehhez tartom magam! – mondta az őr.

– Ha nem engedsz be minket, holnap nem lesz újság – érvelt Pócsik.

– Az nem az én felelősségem. Különben is a főnököd benn van, ő majd intézkedik. Az ilyesmit nem a kapuban oldjuk meg!

– Nincs hova mennünk! Ember, le kell ülnöm valahol, hogy dolgozhassak! – beszélt Pócsik már nem is az őrnek, hanem önmagának.

A fegyveres azt hitte, hogy tőle kér tanácsot. – A Szegfű, de leginkább a Dominó nagyon jó hely. Egy pohár ital mellett elüldögélhetsz. Szép nők is akadnak, lesz ihleted... Ó, hogy mennék, ha lehetne! Már két napja nem voltam otthon, nem láttam a családomat – mondta vágyakozva az őr.

Úgy határozott, hogy a nyomdába megy. A szerkesztői szobában van írógép, telefon, papír és ott dolgozhat. Végre megírja a Porosdon szerzett élményeit. Névtelen levél nyomán járt ott. Valaki arról értesítette a szerkesztőséget, hogy a községi orvos megvert egy fiatal tanítónőt. A verés elszenvetője nem merte feljelenteni bántalmazóját, mert az a községi tanácselnök veje. A legrövidebb utat választotta: keresztül a főtéren. Sietett, hogy elfoglalja az írógépet, még mielőtt a kollégái odaérkeznek. A főtéren nem lehetett egykönnyen átjutni: a füves, virágos középső részen diákcsapatok álltak zászlókkal, feliratos táblákkal, az átvezető keresztirányú utakon és a járdákon a közeli tanyákról, falvakból hivatalos ügyeiket intézni akaró emberek, kosaras, szatyros háziasszonyok, már hazafelé tartó kofák, – mert piaci nap volt –, megmaradt árujukat taligán szállító árusok és bámészkodók, hírekre éhes városiak tolongtak. A városi tanács épületének erkélyén az előző nap alakított forradalmi bizottság elnöke beszélt a tömeghez.

– Polgártársak! Diákok! Látom, hogy féltek, rettegetek, mert itt vannak az oroszok. Kora reggel harckocsik vonultak keresztül a városon és ezen a téren is. Ne féljete! Most jövök az orosz laktanyából, tárgyaltam az orosz parancsnokkal. Megígérte, hogy nem avatkoznak a dolgainkba és sem katonáik, sem harckocsijaik nem jönnek a városba, a laktanyájukat nem hagyják el. Erre szavát adta! És még valamit: Eljövet rájuk zártam a laktanya vaskapuját. Itt a kulcs! Ha akarnának, se tudnának kijönni! – mondta és felmutatott egy kulcsot. A hangszórók megtízszerezték a hangját.

– Hurrá! Éljen az elnök! – ujjongtak a téren.

– Aki magyar velünk van! – zúgta a sok ezernyi torok.

A lélegzetvétel szünetében a tér egyik sarkából egy hang kiáltott: – Oltsák el a csillagot! Minden szem az épület tetejére nézett. Ott vörös fénnel világolt az ötágú csillag. A tömeg felmordult, karok emelkedtek a magasba, zászlók lobbantak és felorkánlott a kiáltás: – Oltsák el a csillagot! Oltsák el a csillagot! Nem tudta senki, hogy ki, miért kapcsolta be a nagy piros jelvényt. Lehet, hogy este óta égett csak most vették észre; de lehet, hogy a tüntetés szervezői gyújtották fel, hogy ingereljék vele a tömeget.

A csillagot hamar eloltották. A követelés még felzúgott egyszer, kidobta a torkon az indulat, aztán magános kiáltásokra foszlott. A csend le se nyugodott, amikor a tér bejáratában felsüvöltött egy rikkancshang: – Harckocsik! Jönnék a harckocsik! A kiáltásra a tömeg mozdulatlanra dermedt egy pillanatra, aztán forni kezdett mozgásától a tér: középen háborogva hullámokat vetett, a széleken ritkult, kezdett a mellékutcákba szivárogni.

Már hallatszott is a harckocsik motorzúgása és máris a térre nyomultak a nyugóló erő sötétzöld acélszörnyei. A toronytetők felpattantak, katonák bújtak elő és lefelé fordították a légvédelmi géppuskákat. Az ígéretszegésen felbőszült tömeg elzárta a harckocsik útját és a téren úgy röppent fel a kiáltás, mint ezer és ezer virgonc, ércfényű seregély: – Ruzski, mars ki! Ruzski, mars ki!

Az együttes kiáltás az egységes akarat eleven erejét érezte és bátorította a tömeget. Egy kofa, aki megmaradt áruját kétkerekű taligán húzta hazafelé és elakadt a tömegben, tojásokkal dobálta az első harckocsit. Egy diák keresztbe feküdt az acélszörny előtt, lyukas nemzeti zászlóját terítette magára. Az emberek közelebb nyomultak és megálltak a láncfalpasokkal szemben, hogy testükkel védjék a kövön fekvő diákat. Az erkélyen állók kihajoltak a könyöklőn, hogy mindent lássanak.

Az első harckocsi felbőgte a motorját, de megállt, aztán meglódult, mint éhes fenavad és a tetején megszólalt a géppuska. A lövedékek fényes csíkokat vontak a tömeg feje fölé, a teret kerítő épületek a tér katlanába dobták vissza és mennydörgéssé erősítették a lövések hangját. Az emberek a kövezetre vetették magukat, menedéket keresve kúsztak, másztak a kapualjak felé, igyekeztek elérni a térbe torkolló utcákat, eldobálták tárgyaikat, kosarakat, szatyrokat, táskákat, kézikocsikat hagytak maguk után. A harckocsik előtt kiürült a tér. Ekkor a zöld szörnyek a jóllakott óriásállatok lomhaságával megfordultak, ágyúik csövét lejjebb bocsátották, szembe a földön vonagló tömeggel.

Benedek az egyik harckocsi előtt húszméternyire feküdt a járdán a fal tövében. Reszketett félelmében; nem volt katona, fegyvert csak mások vállán látott és úgy borzongott tőle, mint ősalapotú ember a varázsló botjától. A zölden domborodó acéltornyon látszott az olajmaszatos vörös csillag. Ez szikrányi reményt gyújtott benne, egy sóhajnyi „hátha” biztatást, ám hamar semmivé lett: látta, hogy a csillag hiába rokonítja a bent ülőket vele, kíméletre nem számíthat. Valami sértett személyes érzéssel volt aztán a csillag iránt. Különösen, amikor látta az ágyúcső sötétlő torkát, a huzagok végeinek csillanását; érezte az égő olaj és a forró motorgáz maró szagát, halotta, hogy az ágyúcső duruzsolva őfelé fordul, aztán a kirakatablakok közötti pillérre szegeződve megállapodik. Felnézett és tudta, hogyha az ágyút elsütik, a robbanás kiüti a pillért az épület alól és az emelet a járdára omlik, éppen az ő nyakába.

De mintha nem ő gondolta volna ezeket, hanem valaki helyette és azt is, hogy gyorsan kússzon el onnan. Csakhogy képtelen volt megmozdulni; keze, lába nem engedelmeskedett, az arcát kiverte a hideg veríték, a szája kiszáradt, hányinger és hascsikarás gyötörte miközben tágra nyílt szemmel az ágyút figyelte. Egész testében reszketett.

Kisvártatva dac ébredt benne. Lőj már! Öljd meg! – morogta. Hiába várta, az ágyú nem dördült el és lassan visszatért bele az elriadt lélek, kezdte felmérni a menekülés lehetőségeit, úgy gondolta, ha ott marad, biztosan meghal, ha kúszni próbál, lelőhe-

tik, hiszen fentről észreveszi a géppuskás, végez vele... De hátha, hátha sikerül mégis. Huszonöt méternyire van a kapu és tárva-nyitva. Talán eléri...

Elérné, ha nem feküdnének ő és a kapu közt emberek, de fekszenek jócskán. Mindjárt mellette egy idős asszony kosárral, odább egy fekete felöltös férfi, majd egy asszonyka, rugdalózó gyermekével... Indulj! Indult hát! – sürgette egy belső hang. Igen, de hogy? Taposson át a fekvőkön? Mindegy, milyen áron, csak menekülj meg! Rajta! Kússzál! – siettette a belső hang.

Lassan felhúzta az egyik térdét, hogy előretolja magát, de ekkor a mellette fekvő asszony kiborította kosarából az almát, az üres kosarat a fejére húzta, aztán fejfelé kiugrott a kirakatnak. Azt remélte, hogy az üveg betörik és bejut az épületbe. Az üveg ellenállt. A harmadik sikertelen kísérlet után levette fejéről a kosarat és ülve imádságba kezdett: Mária, Istennek szent anyja! Imádkozzál érettünk, bűnösökért most..., halálunk óráján. Akik hallották vele mondták.

Ez az asszony ül, és mégse lövik le, indulj már... Egy pillanat és nyakadba omlik az emelet! – biztatta újra a hang. Előretolta magát, majd megint. Elért a fekete felöltös férfihoz, aki keresztben feküdt előtte. Átkúszott rajta. A férfi káromkodott és utána nyúlva megragadta a bokáját, hogy visszahúzza. Rúgd szájba! – súgta a belső hang és ő rúgással szabadult. Tovább! Siess tovább! – hallotta újra és nem törődve senkivel, semmivel kúszott nőkön, gyermekeken, férfiakon keresztül, aztán felugrott és mélyen meghajolva, a fekvőkre taposva elérte a kaput. Betámolygott a lépcsőházba és leült a körre.

Sokáig ült mozdulatlanul, üres aggyal, nem figyelve arra, mi történik körülötte, észre se vette, hogy a kapualjban tolongnak és az épület udvara tele van ijedt emberekkel. Egy gördicsélő nevetés rántotta ki a tompaságból. Rosszallón fordult a hang forrása felé. Egy fiatal, szőke nő ült vele szemben hanyagul a kövön. Az arcán leplezetlen célzást látott arra, amit csinálni kívánt. A fejét kissé félrehajtván tartotta, mintha ártatlan lenne vágya felkeltésében. Egy agguló férfi kuporgott mellette és zavart mosoly közben, kormos szemöldöke közé zárva aggodalmában a nő térdét markolászta. Előttük két szennyes tollú kacsza rázogatta a faroktollait, fél-fél lábuk ócska vászonövvvel volt összekötve. Kofakosárból szabadulhattak, tekintgettek ide-oda, bicegték, hápogtak, csapkodtak a szárnyukkal, mintha a figyelmet akarnák elterelni arról, ami a közelükben történik. Férje után, látásból ismerte a nőt és viselkedése láttán megromlott az iránta való jó érzése. El is szomorodott, aztán sejtelve támadt, hogy elvesztett valami kedves pótolhatatlant, de nem tudta, hogy mit.

Sejtelmétől vezetve, mintha ködülte völgyből érne ki, derengeni kezdett az emlékezetében, hogy kint a harckocsi előtt – amikor a lelke elállta már a félelmet, mint idővel a test az erős fájdalmat –, lehullt a világról a látszatok fátyla, feltárult előtte mindennek a váza, látta a dolgok egyszerű rendjét és összefüggéseit. Mindig csodálkozó szemmel nézett, de akkor látott is, mert nem volt, ami határt vagy gátat vehetett volna a tekintetének.

Ebben a felfokozott és serkentő közvetlenségben felragyogott előtte az egyezés nagy törvénye: a mindenség azonos vele, ő egy az épületekkel, a mellette fekvő emberekkel, a járdaszéli fákkal, a fenn kéklő éggel, azzal a hűvös érintésű kővel, amire arcát fekteti. Ő része mindennek és a foglalata is egyszerre. Úgy érezte, ez az a pillanat, amitől számítva beleszólhatna sorsa alakulásába, élete intézője lehetne. Csak-hogy öröme átötletelt a fájdalom: megélesedett látásának, felismeréseinek, friss

bölcsességének nem fogja hasznát venni, hiszen már csak pillanatok vannak hátra az életéből.

Békülgetett a halállal és elé sorakoztak legszebb emlékei, legnagyobb örömei, drága percei és kedves tervei mind. E ritka állapotban a végkifejlet felől látta az életét és sajnálta, hogy nem ér célba, értelmetlenül fog véget érni. Szánta az anyját, szánta Hajnalkát, szánta a testvéreit, akiknek halálával fájdalmat okoz, és itt maradnak a tökéletlen világban. Elsírta magát, aztán bezárta a nyugtató csend, mígnem megszólalt benne az a noszogató belső hang: Kússzál!

Amikor helyzetére eszmélt teljesen, csodálkozott, hogy lényeglátása és bölcsessége, amelyek a harckocsi ágyúja alatt eltöltötték, elillantak, nincsenek sehol. Nem foglaldtak gondolatokba, csak azonosíthatatlan tartalmú érzések, sejtések emlékeztetik rájuk és csendes szomorúság, meleg rokonszenv maradt utánuk. Kint a téren felzúgott a harckocsik motorja, az emberek kiáltoztak. – Elmentek! – hallotta a kapu felől.

Kilépett a kapun és átlósan elindult a téren a nyomda irányába. Felborult kosarak, tejeskannák, kiskocsik, tárgyaikat kereső emberek közt haladt. Hallotta, hogy egy idős asszony kérdezte: – Maga is hallotta a nevetést?

– Képződött vagy megcsalta a füle – felelte egy férfi öblös hangon.

– A föld alól jött a nevetés. Nem sokkal azelőtt, hogy a harckocsik elindultak volna, jól hallatszott.

– Máshonnan jöhetett, talán egy nyitott ablakokon át valamelyik hivatali szobából.

– Úgy éltesse a nagyon jó Isten, ahogy a föld alól jött. Az ördög nevetett ki bennünket, nyomorultakat. Erre akár meg is esküdnek – erősködött az asszony.

Miközben oldalra fülelve haladt, feldöntött egy tejes kupát. A gazdája, egy maszatos arcú falusi asszony, rátámadt. – Nem lát, jóember!? Nézzen a lába alá, mert mindjárt aláúgok, hogy felfordul! – kiáltotta.

Sietett tőle minél messzebb kerülni. Az asszony tovább gyalázkodott, aztán azokat a „városi gazembereket” szidta, akik „ráértükben a térre csődítették a népet, hogy kikapartassák a gesztenyéjüket”. – Nekem semmi közösségem azokkal és mégis én látom kárát. Mit mondok otthon, hol a tej ára?!

– Úgy, ahogy mondja, de hát bolond ez a városi nép... Az az ipse meg annyira bevezelt, hogy még most sincs észnél! – csitította az öblös hangú férfi.

Átért a szomszédos kis térre. Az is tele volt emberekkel, egy fekete gránittalapzat körül kiáltoztak. Fenn a gránittömb tetején hosszú csövű páncéltörő ágyú állt. Állítólag a felszabadítók azzal lötték a várost megszállva tartó német haderő páncélosait. Le akarták rántani a talapzatról, de sehogy sem sikerült. Végül megállítottak egy teherautót. Az ágyú tengelyére kötöttek egy rövid drótkötelet, amikor a teherautó – mert csak elől volt vontatóhorga –, szemben állt az ágyúval, hozzáakasztották a kötelet. Aztán az autó lassan elindult, hogy hátramenetben lerántsa az ágyút. Nem bírta. Ekkor egészen a talapzatig előre ment és onnan indult hirtelen lendülettel. A kötel megrándult, az ágyú, mint egy óriás szöcske, leszökött a talapzatról, rá az autó vezetőfülkéjére; az ágyú csöve hosszú dorongként rácsapott a rakfelületre. Összetört mindent, ami rajta volt. A gépkocsivezető véresen, eszméletlen állapotban a kormánykerékre szorulva ült a teljesen rálapult fülkében.

Az autó körül sürgölődők ijedten kiáltoztak, sikoltoztak és megpróbálták a fülkéről lehúzni az ágyút. Minden kísérletük hiábavalónak bizonyult, mert az ágyú kerekei beleékelődtek a vezetőfülke lemezébe. Egy órán át tartó próbálkozás után teher-

autó érkezett valahonnan a térre és az egy rántással megszabadította a sérült autót az ágyútól. Ekkor sikerült csak kifeszíteni az egyik ajtót, a gépkocsivezetőt kiemelték, de akkor már halott volt.

Benedek látta, hogy a halotthoz vezették a gépkocsivezető feleségét és három gyermekét. Az asszony sápadtan tördelte a kezét, hangosan jajgatott, a két nagyobbacska gyermek ponyván fekvő apjukra borulva sírt, a legkisebb – még nem tudta felfogni az őket ért csapást –, ijedten szipogott és kis zsebkendőjét csavargatta az ujjai körül. A tömeg egy ideig döbbenetesen nézte a hirtelen elárvultakat, aztán észrevétlenül eloldalgott, fél óra se tel el és az elárvult család magára maradva ült halottja mellett a tér közepén. Ekkorra leégett az a tűz is, melyet könyvégetők gyújtottak a tér sarkán lévő kis könyvesbolt előtt. A tettesek eltávoztak, csak egy széndarabbal falra rótt kusza felírás vallott kilétükről: „Halál a kommunistákra! Halál a zsidókra!”